

PRİZREN'DE YOK OLUP GİDEN OSMANLI İZLERİ: ŞAİP SİPAHİ KONAĞI*

OTTOMAN TRACES DISAPPEARING IN PRIZREN: ŞAİP SİPAHİ MANSION

Dr. Öğr. Üyesi Banu DAVUN

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,

Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim - İş Eğitimi AD.

E-mail: banudavun@aksaray.edu.tr , banud@yahoo.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi Konakları, Prizren, Şaip Sipahi Konağı, Osmanlı Sanatı, Mimari.</p>	<p>Kosova'nın dini kültürel politik ve ekonomik açıdan önemli şehirlerinden birisi olan Prizren, Romalılar döneminde inşa edilen bir kalenin eteklerinde kurulmuş, aynı zamanda her köşesinde Osmanlı'nın izlerini taşıyan zengin bir tarihe sahiptir. Prizren'de Osmanlı sivil mimarisinin en güzel örneklerinden olan birçok konak inşa edilmiştir. Bu yapıların içinde; 1856 yılında inşa edilen Şaip Sipahi Konağı bugün kimliğini yitirmiş bir bina da olsa ayakta durmaya çalışan içi harabeye dönmüş bir halde kaderine terk edilmiş önemli bir yapıdır. 1999 yılında Kosova Savaşında ateşe verildikten sonra yıllarca kaderine terk edilen iki katlı bu tarihi konağın, Avrupa Birliği fonlarından faydalanılarak sadece dış kısmı onarılmış fakat onarım adı altında içindeki tüm tarihi bölümler, süslemeler tahrip edilmiş, odalar ve tavanın yeri değiştirilerek bilinçsizce Osmanlı kimliği yok edilmeye çalışılmıştır.</p> <p>Yapılan saha araştırması ile Osmanlı mirası olan Prizren'de kimliksizleştirilmeye çalışılan Şaip Sipahi Konağı'nın gün yüzüne çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın bundan sonra birçok araştırmalara ışık tutması ve farkındalık oluşturması beklenmektedir.</p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018548643</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Keywords: Ottoman Historical Mansions, Prizren, Şaip Sipahi Mansion, Ottoman Art, Architecture</p>	<p>Prizren, one of Kosovo's religious cultural political and economic important cities, was founded at the foot of a castle built during the Roman times and also has a rich history that traces the Ottomans in every corner. Many of the most beautiful examples of Ottoman civil architecture was built in Prizren. Within these structures, the Şaip Sipahi mansion, built in 1856, is an important building abandoned to its fate, even if it is a building that has lost its identity today. After being set on fire in Kosovo war in 1999, only the external part of this two-storey mansion, which was abandoned to its fate, was repaired using European Union funds, but all historical sections, decorations were destroyed and the rooms and ceilings were replaced and the Ottoman heritage buildings was tried to be destroyed.</p> <p>It is aimed to uncover the Şaip Sipahi mansion, which was tried to be identified in Prizren, the Ottoman heritage. This research is expected to shed light on many research and create awareness.</p>
<p>DOI: 10.26809/joa.2018548643</p>	

*Bu çalışma 18-20 Ekim 2018 tarihlerinde Üsküp/Makedonya'da düzenlenen " II. Rating Academy Kongresi: Uluslararası Yaratıcı ve İnovatif Yaklaşımlar " konulu kongrede sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Balkanlar, tarih boyunca farklı medeniyetlere yurt olmuş, çok önemli bir coğrafyadır. Beş asır Osmanlı Türklerinin hâkimiyetinde kalmıştır. 14 ve 15. yüzyıllarda yoğun bir imar faaliyetine girilmiş ve Osmanlı Türk mimarisine ait mimari eserler verilmeye başlanmıştır.

Söz konusu dönemde Osmanlı mimarisi Balkanlarda olduğu gibi, Kosova'da da egemen olmuştur. Kosova'da çok sayıda inşa edilen askeri, sivil ve dini mimari örnekleri bugün bile boy göstererek zamanında bu toprakların bir Türk toprağı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu dönemde diğer yerlerde olduğu gibi çok sayıda: cami, medrese, mektep, türbe, tekke, hamam, çarşı, çeşme, han, kervansaray, saat kulesi, köprü, kale, zaviye, imarethane ve diğer eserler inşa edilmiştir (Kuş, 2015).

Belirli bir tarih döneminde, toplumsal-ekonomik ve sosyal-politik koşulları altında inşa edilen bu mimari eserler, kültürel ve maddi değerler içinde yer alarak kültür mirasımıza dahil olmuşlardır. Bugün atalar mirası olan bu yapıların incelenmesi ve araştırılması o zamanlarda olduğu gibi, bugün de buralarda yaşamakta olan Türk halkının geçmişinin incelenmesi ve araştırılması yönünden, özel bir önem taşımaktadır. Mevcut şehirler yeni bir anlayışla imar edilirken diğer yandan yeni şehirler ve yerleşim merkezleri kurulmuştur. 'Bir cami ve onun etrafında kümelenen kültürel, sosyal ve iktisadi kuruluşların oluşturduğu' külliye mahalleleri, mahalleler ise şehirleri meydana getirmiştir. Bu çerçevede şehir merkezleri, cami, mescit, tekke, zaviye ve türbe gibi dini yapılar; han, bedesten, kervansaray, arasta ve çarşı gibi ticari yapılar; imaret, hamam, köprü, su kemeri, çeşme ve saat kulesi gibi sosyal yapılar; mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim yapıları; kale, kule-ocak, burç ve tabyalar gibi askeri yapılarla donatılmıştır (Vırmiça, 2002:7-8).

Balkanlardaki Türk yapıları plan, hacim biçimlenişi, kullanılan malzeme ve teknik, cephe düzeni ve süsleme bakımından Osmanlı Türk mimarisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Balkan ülkelerindeki Türk eserleri, çoğunlukla Erken ve Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinin özelliklerini taşıırken, Anadolu'daki çağdaşı olan yapılarla birçok bakımdan ortak ve benzer özelliklere sahiptir.

Balkanlarda ve Kosova'da 500 yıldan fazla bir zaman diliminde yangın, yağma ve savaş gibi bir çok yok edici etkene rağmen ayakta kalabilmiş bu tarihi eserlerimizin korunması, gün ışığına çıkarılması araştırılıp incelenmesi yeni nesillere bırakacağımız kültür mirasımız açısından önemlidir.

Bugün Kosova'nın dini kültürel politik ve ekonomik açıdan önemli şehirlerinden birisi olan Prizren, Romalılar döneminde inşa edilen bir kalenin eteklerinde kurulmuş, her köşesinde Osmanlı'nın izlerini taşıyan zengin tarihe sahip bir beldedir. Prizren kenti, Şar Dağları'nın eteğinde ovaya doğru uzanarak Bistriça Nehri'nin sağ ve sol yakalarında kurulmuştur. Bugün Başkent Priştine'den sonra Kosova'nın en büyük ikinci şehri olan Prizren, Adriyatik Denizi ile Balkan Yarımadası arasında bir geçiş ve bütünleşme sağlamaktadır. Bugün olduğu gibi antik dönemlerde de orduların ve kervanların geçiş güzergâhında bulunmasından, maden ocaklarına sahip olmasından ve Dubrovnik-Selanik- İstanbul arasındaki askeri ve ticari yolun yan bağlantısından dolayı daima önemli bulunmuştur. Tüm bu coğrafi özellikler şehrin önemini fazlasıyla artırmıştır.

Antik dönemlerden itibaren çok önemli geçiş yolları üzerinde kurulmuş bir kavşakta yer alır. Bu yol iletişimde, ticarete yüzyıllardır çok önemliydi. Antik dönemde Prizren'de hayat İllirian Dardanian'ların merkezi olan Theranda'da başlar o dönemlerde Prizren'in 6 km kuzey batısında yer almaktaydı. Prizren ismi 11. Yüzyıllarda savunma maksatlı ve şehre yukarıdan bakan kalenin inşası ile kullanılmaya başladı. Kalenin zaman içerisinde onarılıp yeniden inşası

uzun zaman almıştır. Daha sonraki dönemlerde kalenin eteklerinde politik kültürel yönetim ve ticaret merkezi haline geldi (Arch, 2001:72-73).

Prizren'de, Roma hâkimiyeti MÖ II. yüzyılda başlamıştır. Şehir, 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde kalmıştır. XIII. Yüzyıla kadarki Bizans yönetimini, Ortaçağ Sırp Devleti sona erdirmiştir. Hatta bu dönemde Prizren, Sırp Devleti'nin merkezi olmuştur. Ancak devlet merkezinin kuzeye taşınmasıyla birlikte şehir büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde 1455 yılında Prizren'de başlayan Osmanlı hâkimiyeti, XX. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Ortaçağ Sırp Devleti'nin son döneminde başlayan kaos ve çöküntü, böylece son bulmuş şehir yeniden canlanmaya başlamıştır. Siyasi otorite Osmanlı- Avusturya Savaşları'nda büyük sarsıntı geçirmiştir. Şehir, bu sarsıntıdan ancak XVIII. Yüzyılın ikinci yarısının sonlarında kurtularak XIX. yüzyılda eski ihtişamına kavuşmuştur. Ancak bu yüzyılda Berlin Kongresi sonrasında başlayan huzursuzluk Balkan Savaşları'na kadar devam etmiştir. Arnavutlar kendi iskân bölgelerinin Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'a verilmesini kabul etmeyerek Prizren'de İttihat Cemiyeti'ni kurmuşlar ve konsolosluklar açmışlardır. Neticede Prizren İttihat Cemiyeti'nin, 1913'te kurulacak olan Arnavut Devleti'nin çekirdeğini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Zaten Balkan Savaşları sonunda 31 Ekim 1912'de de şehir Sırp kontrolüne geçmiş ve Prizren'deki Osmanlı idaresi sona ermiştir. (Pirenne, 1994:101).

Prizren Balkanlarda en fazla Türk nüfusunun yaşadığı yerleşmelerden biridir. Kültürel ve tarihi eserlerinin yanı sıra belli ortamda tüm ulus ve halkların özelliklerini içeren bir belde olduğunu da söylemek gerekir. Bu eserler arasında atalarımızdan miras kalan konaklarımız, evrensel kültürümüzün temel öğeleri olarak sanatsal ve mimari değerleri yüksek olan tarihi mirasımızın en önemli kanıtlarıdır (Vırmiça,1996).

Kosova'da ki Türk yapıları plan, hacim biçimlenişi, kullanılan malzeme ve teknik, cephe düzeni ve süsleme bakımından Osmanlı Türk mimarisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Balkan ülkelerindeki Türk eserleri, çoğunlukla Erken ve Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinin özelliklerini taşıırken, Anadolu'daki çağdaşı olan yapılarla birçok bakımdan ortak ve benzer özelliklere sahiplerdir. Bu çalışmanın amacı, 1856 yılında inşa edilmesinden günümüze kadar, Kosova Prizren'de bulunan Türk yaşam tarzının (kültürel, sosyal ve dini) özelliklerini barındıran geleneksel Osmanlı dönemi mimari yapısı olan Şaip Sipahi Paşa Konağını araştırmaktır. Bu amaçla saha araştırması yapılmış, evin yapı malzemesi, iklimsel etkileri, kültürel etkileri, dekoratif-mimari tasarım içeriğinde incelenmiş ve korunması ile ilgili öneriler verilmiştir.

Araştırma- inceleme gezisi sırasında birçok insanla görüşme fırsatı yakalanmıştır. Belgelerde yakalanamayan bazı bilgiler sözlü tarih çalışması sırasında edinilmiştir. Konağın sahibi Mehmet Ali Pirolli beyle görüşülmüş konakla ilgili dökümanlara ve bilgilere ulaşılmıştır.

Osmanlı mimarisinin inceliklerini taşıyan Arnavut kaldırımlı sokaklarda yükselen geniş saçaklı, kiremit örtülü ahşap evlerin mimari ve süsleme özellikleri incelenirken aynı zamanda gelecek nesillere aktarabileceğimiz kültürel mirasımız olarak sahip çıkılması ve bu çalışmanın bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Sonuç olarak yapılan alan araştırmaları sonucunda, günümüzde Balkanlarda koruma kapsamına alınmamış, çeşitli etkenlerden zarar görmüş geleneksel Osmanlı tarzı tarihi yapıların sayılarının azaldığı belirlenmiştir. Şaip Sipahi Paşa Konağı gibi restorasyona ihtiyacı olan geleneksel evlerin ve dekoratif süslemelerinin toplumlarca farkındalığının arttırılmasının ve kültürel miras olarak koruma bilincinin kazandırılmasının önemi ortaya konmuştur. Bu amaçla, saha araştırmaları yapıldı, konağın yapı malzemesi, iklim etkileri, kültürel etkiler, dekoratif ve mimari tasarımı araştırıldı, koruma önerileri ışığında sanatsal bir bakış açısı ile eleştirildi.

2. OSMANLI ŞEHİRLERİ

Bir Osmanlı şehri olan Prizren'de Osmanlı yerleşim yerleri hakkında bilgi vermek gerekir. Osmanlı şehirlerinde bir yerleşme merkezinin şehir ya da kasaba olarak tanımlanabilmesi için bazı işlevsel özellikleri taşıması gerekir. İdari açıdan, yerleşmede bir sancak beyi ya da bir kadı bulunmalıdır. Pazar etkinlikleri, belgelerde ilgili vergilerin varlığı ile kanıtlanmalıdır. Çarşıya ilişkin belgeler, nüfusun önemli bir kısmının geçiminin tarım dışı uğraşlarla kazandığını kanıtlamalıdır. Bazı kaynaklarda Osmanlı şehri, "Cuma kılınur, Pazar durur" şeklinde tanımlanmıştır (Gümüştü 1997:84)

Osmanlı şehrinde idari ve ticari işlevler ön plana çıkmaktadır. Dini işlev, hiç kuşkusuz, ayrıca önemlidir.

Nüfus köy ve şehir ayırımında kullanılan başka bir ölçüttür. Bu açıdan bakılırsa şehir, dört yüzden fazla vergi nüfusu eşik değeri olduğu görülür. (Faroqhi, 1993:12-13)

Osmanlı şehirlerinin kuruluş ve yerleşim yeri farklılık arz etmektedir. Selçuklu şehri ovalarda kurulmuş olmasına karşın, Osmanlı şehri gerek dağılım gerekse mimari açıdan dağlık bölgeden ovaya geçişten fevkalade biçimde yararlanmış bir dağ eşiği şehridir. Aynı şekilde Selçuklulardan sonra şehir surları gittikçe önemini kaybetmiştir. Geniş ölçekte bakıldığında Osmanlı şehirlerin akarsu vadileri boyunca kurulduğu görülür. Bu özellik hiç kuşkusuz bu tür alanların ulaşım için müsait olması ile yakından ilgilidir. (Cerasi 2001: 23-26)

Osmanlı şehirleri iki bölüme ayrılır. İlki Çarşı mahallesi, ve diğeri de konutlardan oluşan mahallelerdir. Konut alanlarında küçük ölçekte de olsa ticari işyerleri (dükkân, fırın ve seyyar satıcılar) mevcuttur. Fakat çarşı mahallesinde ticaret yerleri bulunmaktadır. Cami, bedesten ve imaret hayır yerleri Osmanlı şehir planına hâkim unsurlardır. Şehrin asıl merkezini bedesten oluşturmaktadır. Etrafında ise hanlar bulunmaktadır. Hanlar sadece geceleme ihtiyacını karşılayan yerler değil, aynı zamanda ticari işlevi de olan yapılardır. Çoğunlukla şehrin büyük cami ya da camilerden bazısı da merkezde yer almıştır. Otuz kırk ailelerin oturduğu mahalleler yer alır. Çarşı mahallesinde farklı etnik ve dini topluluğa ait insanlar bir arada çalışırken, evlerin oluşturduğu mahallelerde durum farklıydı. Mahallelerde aynı etnik veya dini gruptan insanlar bir arada yaşardı.

3. PRİZREN TÜRK EVLERİ

Tarih boyunca insan toplumlarının kültürel değerler bütünü, çevreye ve dolayısıyla yaşadıkları mekanlara da yansımış, ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenleme gereği duymuşlardır. Aynı zamanda bir barınak vazifesi gören ev, dünyanın en eski mimari yapılarından bir tanesidir ve bir anlamda ülkenin kültürel mirası sayılmaktadır. Toplumların farklı yaşam tarzları, inanışları, gelenekleri, adetleri, kısaca kültürleri bu elışı dekoratif eserlerde özgünleşerek yansımaktadır. Anadolu'nun birçok bölgesindeki tarihi binaların yanı sıra Balkanlar'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş Osmanlı dönemine ait geleneksel konut mimarisinin özelliklerini taşıyan çok sayıda yapı mevcuttur.

Tüm bu binalar hem Türkiye hem de Balkanlar'da çeşitli zaman dilimlerinin kültürel mirasını temsil etmektedir. Prizren'de geleneksel Osmanlı evleri savaş, yağma, yangın, iklim koşulları, yanlış restorasyon veya hızlı kentleşme gibi doğal veya insan yapımı etkilerle olumsuz şekilde etkilenip zarar görmüş ya da tamamen yok edilmiştir. Bu tarihi binaların korunmasını sağlamak, yok olmalarının önüne geçmek, nesiller boyu ayakta kalabilmelerini sağlamak kültürel mirasın devamlılığı açısından tüm toplumların görevidir.

İlk bakışta Prizren evleri bölgeye özgü olup ve yer yer farklılıklar göstermektedir. Bu yerleşimler farklı dini, etnik ve kültürel topluluklardan etkilenmektedir. Mimaride farklı stiller (Arnavut evleri) ve yapı malzemeleri Prizren'de zengin bir mozaik yaratmıştır.

Kosova geneli ve Prizren ele alındığında ne yazık ki, geleneksel Osmanlı evlerinin restorasyonlarının yeterli olmadığı görülür. Saha araştırmaları sonucunda günümüzde Prizren'de geleneksel Osmanlı tarzı evlerin sayısındaki azalma tespit edilmiştir. Kültürel mirasın korunması ve restorasyona ihtiyaç duyan geleneksel evler ve dekoratif süslemeler ile ilgili toplumların farkındalığını arttırmanın önemi ortaya çıkmıştır.

Prizren'de geleneksel Osmanlı evleri, diğer Anadolu evleriyle kıyaslandığında inşaat ve dekoratif benzerliklere sahiptir, ancak mimarisi farklıdır. 19. yüzyılın 2. yarısına kadar olan dönemde, özellikle geleneksel Arnavutluk mimarisi dekoratif süslemelerinde, o dönem oldukça rağbet gören Türk tipi Balkan Mimarisinin etkileri ve özellikleri de görülmektedir. Ev bir iç avlu ya da bahçeyle bütünleşir. Evin, sahibinin zenginliğini ya da asaletini ifade eden bir araç olarak kullanılması az görülen bir olaydır (Kuban,1995-190-191).

Geleneksel Türk evleri genellikle iki katlıdır. Ancak üç katlı olanlara da rastlanmaktadır. Alt kat hizmet katı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeminin şeklini alan bu katta planlama kaygısı yoktur. Daha çok topografyanın şeklini alan bu katta depo, kiler, ahır, çamaşırlık, odunluk, kazan ocağı ve tuvalet gibi hizmet birimleri bulunmaktadır. Hizmet katı olan evlerde pencereler küçüktür. Bu durum, katın işlevi (hizmet) ile ilgili olduğu kadar "kadın katı" oluşu, dolayısı ile gizlilikle de ilgisi bulunmaktadır. Ara kat, hizmet katı ile ana kat arasında bulunmaktadır. Bu katı "kışlık kat" olarak adlandırabiliriz (Bektaş 1996:92). İslami gelenek ve yeterli olmayan güvenlik şartlarından dolayı kadınların kamu ve sosyal hayata katılamaması nedeniyle evler yüksek bahçe duvarlı olarak inşa edilmiştir. Ev içinin tabiat ve bahçeyle bağlantısı çok sayıda pencere, sofa, revak, balkon ve divanlar aracılığıyla kuruluydu. Eve ana kapıdan girilirdi. Ana kapı çatılı ve iki kanattan oluşurdu. Evin çatısı öne doğru uzanmakta ve zemin katın çatısını taşıyan direkler tarafından desteklenmektedir. Birçok durumda bu mekân iki parçaya bölünmüş durumdadır. Bunun bahçe seviyesinde bulunan parçası revak olarak adlandırılmaktadır. Revakların evin dış dünya ve doğa ile temasını sağlamak, yaz sıcaklarından sonbahar yağışlarından evi korumak gibi işlevleri vardır. Burada, gölgede, çalışmak, dinlenmek, akşam yemeği yemek ve hatta genel olarak sıcak yaz gecelerinde uyumak bile mümkündür. Hemen her evin zemin katında duvara yerleştirilmiş tuğladan yapılmış bir ocağı vardır. Bu ocaklar sokağa çıkma da yapabiliyordu. Halk su ihtiyacını derelerden karşılardı derelerden yararlanamayan evlerse kuyular aracılığıyla su ihtiyacını giderirlerdi. (İğciler 2004: 129-130, Vırmiça 1999:192-193 ve Yücel, 2009: 275)

Birinci katta birkaç pencere ve ikinci katta birçok pencere var, genellikle bu evler bahçe içinde ve iki kat olarak inşa edilirdi. Birkaç pencereli ikinci kat, genellikle kış mevsiminde kullanılır. Kış mevsiminde merdiven üzeri kapakla kapatılarak ısı muhafaza edilirdi. Yaz mevsiminde ise çardaklarda oturuldu. Bahçe duvarları için kerpiç ve taş malzemeler kullanılır. Bahçenin ortasından Şar dağlarından gelen suların aktığı iki tarafı düzgün su olukları yer alır ve bunların etrafına çiçekler dikilirdi. Mutfak ve kiler birinci katta yer almaktadır. Düz taşlar bodrum duvarları için kullanılır. Ahşap ve kerpiç olan evlerin yapı malzemelerinde kereste çerçeveleri çam ağacından yapılmıştır. Küçük taşlar bir harç kullanarak kereste çerçeveleri arasında doldurulur. Ana sütun da kereste yanı sıra kirişler yapılır.

Bu evlerde az sayıda mobilya kullanılır, odalarda ahşap dolaplar kullanılır. Tuvaletler bahçede evlerin dışında bulunur. İkinci katta oturma odaları ve yatak odaları bulunmaktadır. Dikdörtgen veya çapraz şekilli kanepeler ikinci katın merkezinde yer alır, yatak odaları ve oturma odaları kanepenin yakınındadır. Odada ahşap dolaplar, ocaklar bulunur. Her odada "hamamcık" adı verilen tek kişinin sığabileceği küçük banyolar kullanılırdı. Çok eski evlerde bu hamamcıklar dolap içlerine alınırdu sonra ayrı göz banyo olarak inşa edilmişlerdir. Bazı ahşap dolapların üzerinde süslemeler bulunur. Geleneksel Prizren evlerinde ahşap tavan süslemeleri ve göbekleri kullanılmaktadır.

Genellikle bu evlerde ev malzemesi olarak çam kereste kullanılmıştır, bazen kereste süslemeleri boyanmıştır. Üst kat zeminler ahşap olup halı ve kilimlerle örtülürdü. Evlerde bazı tavanların çiçek ve diğer bitki resimleri ile boyalı olduğu görülebilir.

4. ŞAİP SİPAHİ KONAĞI

Bugün Prizren'de tarihi değeri yüksek olan ve kimliksizleştiren eserlerin başında Şaip Sipahi Konağı gelmektedir. Bu üzücü hadise sadece Prizren'de değil Kosova'nın bir çok kentinde aynıdır. Üstün tezyinata sahip zengin ve değerli bu eserler yangın, bilinçsiz restorasyon ya da bakımsızlık sonucu günden güne sayıları azalmaktadır.

Balkanlardaki Türk varlığının en çok hissedildiği yerlerin başında gelen Prizren'de tarihi mirasımız günden güne yok olup gitme ve kimliksizleşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Prizren merkezde bulunan 19.yüzyıla ait Şaip Sipahi Konağı ise kimliksizleşen ve yok olup gitme tehlikesi ile karşı karşıya olan tarihi yapılardan birisine en iyi örneği teşkil eder.

Avrupa'nın çiçeği burnunda bu ülkesinde son zamanlardaki vakıf kayıtlarına göre 229 eser tespit edilmiş olup, Prizren, İpek, Vitromiça, Gilan, Yakoba ve Priştine gibi şehirlerde onlarca cami, saat kulesi, türbe, çeşme, köprü, medrese, hamam ve eski konak restorasyon sırasını beklemektedir. Kosova Hükümeti bu çalışma kapsamında bakıma ve onarıma ihtiyacı olan eserleri korumak amacıyla uzmanlardan oluşan özel bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon, başta UNESCO verileri olmak üzere birçok dökümanlar temin ederek listeler hazırlamışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü, TİKA, Kosova Cumhuriyeti İslam Birliği ve yüklenici çeşitli firmaların teknik personelleri listede yer alan bu tarihi eserlerin restorasyon işlerini ortaklaşa yürütmektedirler.

Prizren'de, şehrin sembolü haline gelen Sinan Paşa Camii yakınlarında, şehir merkezinde, 1856 yılında inşa edilen Şaip Sipahi Konağı bugün kimliğini yitirmiş bir bina da olsa ayakta durmaya çalışan içi harabeye dönmüş bir halde kaderine terk edilmiş önemli bir yapıdır. Eski belge ve fotoğraflardan anlaşıldığına göre bu on dokuzuncu yüzyıl eseri, ahşap süslemeleriyle tanınan, zarif bir konaktı. Prizren'e karşıdan baktığımızda şehrin ortasından geçen Bistriça (Akdere) nehri üzerindeki Koca Sinan Paşa'nın babası Ali Bey'in 1533 yılında yaptırdığı üç kemer gözlü köprüyü, Şaip Sipahi konağını ve diğer tarihi konakları, Sinan Paşa camisini, caminin arkasına düşen tarihî Ortodoks kilisesini, sağ taraftaki Katolik kilisesini ve şehrin yaslandığı dağın tepesindeki kartal yuvasını andıran kaleyi panoramik olarak görebiliyoruz (Arch, 2001:72-73-74).

Yapılan saha araştırması ile, 1999 Kosova Savaşıyla ateşe verildikten sonra yıllarca kaderine terk edilen iki katlı bu tarihi konağın, Avrupa Birliği fonlarından faydalanılarak sadece dış kısmı onarılmış fakat onarım adı altında içindeki tüm tarihi bölümler, süslemeler tahrip edilmiş, odalar ve yapıya ait bir çok bölüm değiştirilerek bilinçli olarak Osmanlı kimliği yok edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı mirası olan Prizren'de kimliksizleştirilmeye çalışılan Şaip Sipahi Konağı gibi bir çok yapının gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir.

İbrahimgil, Mehmet Z. ve Konuk, N. (2006) Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri, isimli kitabından yapıya ilişkin 2001 tarihli incelemelere göre:

Yapının envanter numarası KVE- KS-PZ, 64.

Tespit Tarihi 3 Ağustos 2001

Yer: Prizren şehir merkezinde, Bistrica Nehri kenarında

Tarihi, Dönemi: 19.yy

Yaptıran (Banisi): Şaip Paşa

Kullanım: Günümüzde konağın büyük bir kısmı yıkılmış durumdadır.

İnceleme: Türk sivil mimarisinin Prizren'de önemli eserlerinden birisidir. Bu konakların büyük bir çoğunluğu 1999 Kosova savaşıdan önce Sırp ailelerin oturduğunu bilip Arnavutlar tarafından intikam ve öç alma duygusu ile bilinçli olarak yakılmıştır. Bu talihsiz akıbete uğrayan konaklardan birisi Şaip Sipahi Konağıdır. Konağın yanında bulunan evde Sırp bir aile oturmaktaydı. Arnavutlar öç duygusu ile bu evi yaktıklarında alevler rüzgarında etkisiyle Şaip Sipahi konağına sıçramıştır. İki katlı yapının tamamı kagirdendi. Yapının üst katında orta sofalardan odalara geçilmektedir. Üst katta dört oda ile divan yer almaktaydı. Üst kat alt kattan bindirmelik ile daha geniş tutulmuştu. Yapı çatı ile örtülüydü. Saçağı dışa doğru taşkın yapılmıştı. Ön cephesinde bir cumba bulunmaktaydı. Üst kattaki odalardan birinde yer alan alçıdan bitkisel süslemeli bir ocak şu an mevcut değildir.

5. BULGULAR

Şaip Sipahi Konağı 25 Temmuz 2018 tarihinde incelenmiştir. Asli Fonksiyonunu kaybetmiş olan 2 katlı kagir yapı günümüzde boş olarak durmakta ve 15 yıldır kendi kaderine terkedilmiştir. 1999 da ki yangından sonra yapının büyük bir kısmı zarar görmüştür. 2002 de yapının restorasyonu için Avrupa Birliği 20 bin Euro'luk fon vermiştir. Alınan fonlarla yapının dış kısmı ve bazı iç bölümleri orijinal haline sadık kalınmayacak şekilde restore edilmiştir.

Türk tipi ev mimarisinde Bağdadi tarza giren bu yapının orijinalinde nemden etkilenmemesi için alt katlar taş, üst katlar ahşap çitalarla güçlendirilmiş kerpiçtendi. Kagir olan bu yapıya kil, su, kireç, ot, saman ve belirli oranlarda yumurta akı katılarak elde edilen bağdadi sıva yapılması gerekirdi. Taş olan alt kısmının beton sıva yapıldığı, tuğla olan üst katların ise ahşap çitalarla birlikte gaz betonla döşendiği ve bunların üzerine beton sıva yapıldığı tesbit edilmiştir.

Alt katta pencereler ve giriş kapıları orijinalleri tamamen sökülmüş yenileri takılmıştır. Kapılar ise sonradan yapılan bir çok düzenleme ile yerleri değiştirilmiştir.

İncelememiz esnasında konağın iç bölümlerinin ve odalarının acil olarak restorasyonunun yapılması gerekmektedir. Yapının eski orijinal halinde alt katta iki oda bir mutfak, kiler, tuvalet ve girişten oluşan kısımlar mevcutken odalarda dahil olmak üzere bu gün kapı ve pencerelerinin de yerleri değiştirilmiştir. Yapının eski kapıları, pencereleri, ahşap tavanı, yer döşemeleri, süslemeleri, kapı ve pencere söveleri tamamen sökülüştür. Üst kata çıkan merdiven yerleri sökülüştür. Alt ve üst kat ahşap tavan sökülüştür ahşap keresteler döşenmiştir. Üst katta önceden yer alan ahşap dolaplar ve bugün mevcut değildir. Yapıya ait içerde tek bir orijinal pencere mevcuttur. Yer döşemeleri sökülüp orijinal olmayan beton döşeme kullanılmıştır.

Üst kat odalar mevcut ancak duvarlar gaz betonla örülmüş orijinal tuğla duvarlar tamamen kaldırılmıştır. Yapının alçı ocaklık bölümü, ahşap tavanları ve ahşap süslemeleri bugün mevcut değildir.

Konağın tüm duvarlarına beton sıva yapılp orijinal duvarları sıva altında kalmıştır. İki katlı cumbalı yapının dış duvarları beton sıva çekilip beyaza boyanmıştır. Çatısı orijinaline sadık kalınmayacak şekilde giydirilmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Prizren Şaip Sipahi Konağı Osmanlı ve İslam eserlerinin en önemli örneklerinden olarak gösterilen 19. yy ait tarihi bir eserdir. Bugün itibariyle iki katlı dışarıdan sıva yapılmış fakat kimliğini tamamen yitirmiş bir eserdir. Osmanlı Türk Mimarisi geleneğinin ürünü olmasına rağmen hiç bir orijinal kısmı kalmamıştır. Bu ve bunun gibi Osmanlı sivil mimarisine ait konakların incelenmesi, mimarlık ve sanat değerlerinin ortaya konulması ve korunması sanat tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır. Osmanlı geleneği sürdürülürken Balkan

mimarisine özgü birçok mimari üslubu taşımaktadır. Türk yapı geleneğinin paha biçilmez bir kültür mirası olarak yeni nesillere orijinalliğinin bozulmadan ve yapısal kimliğini kaybetmeden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bunun gibi konaklardaki kalem işi süslemelerin ve ahşap süslemelerin restorasyonunun son derece titizlikle aslına sadık kalınarak yapılması gerekmektedir. Bu konağa ilişkin bir çok eski Osmanlı Belgelerinin kütüphanelerin tozlu raflarından indirilerek araştırılmaya ve özellikle eski hali ile ilgili net bilgilerin gün ışığına çıkarılmaya ihtiyacı vardır. Belgelerden ve resimlerden yola çıkılarak ahşap ve alçı süslemelerinin, kapılarının, pencerelerinin orijinaline uygun şekilde yeniden yapılması gerekmektedir. Tarihi geçmişe sahip bu yapının müze kültürü bağlamında orijinal eserlerinin bir araya getirilerek sergilenmeye ve korunmaya ihtiyacı vardır. Şaip Sipahi konağında olduğu gibi yanlış restorasyonlar geleneksel Osmanlı evlerine zarar vermektedir. Restorasyon malzemesi ve boya rengi yapının orijinaline uygun olmalıdır. Deprem, heyelan ve nem bu yapılara zarar vermektedir. Bu hasarlara karşı temelin güçlendirilmesi gerekir. Ancak mevcut yapının deprem davranışını iyileştirmek için yeni teknikler hakkında daha fazla çalışma gereklidir. Kentsel planlar, yüksek daireler, yeni otoyollar, tarihi şehirlerin geleneksel görünümünü yok eder, bu nedenle restorasyon ve bu evlerin korunması çok önemlidir. Kent modernizasyonu, özellikle geçen yüzyılda şehirlerdeki tarihi evleri yok etmektedir. Prizren'de yeni yüksek daireler, eski tarihi evlerin yakınında inşa edilmemelidir Ancak, devlet tarafından korumaya yardımcı olacak finansman mekanizması sağlanırsa bu yapıları kurtarabiliriz. Devlet kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar (örneğin UNESCO, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Tika) restorasyon projeleri için belediyeleri maddi olarak desteklemekte ancak yetersiz kalmaktadır. Bu geleneksel Osmanlı evlerinde yaşayan bazı insanlar bu tarihi binaların önemini bilmiyorlar, bu yüzden bu tarihi evlere yanlış restorasyonlar yapabilirler. Belediyeler bu evleri kontrol etmeli ve yanlış restorasyonları cezalandırmalıdır. İnternet, mimari yazılımlar ve e-bilgi veri sistemi, uygun restorasyon planlaması, veri depolama ve kamu ilişkileri çalışmaları için çok önemlidir. Tarihi evlerin fotoğrafları, restorasyondan sonra belediyelerin web sayfasında gösterilebilir. Prizren evleri hakkında arşiv bilgilerini depolayan bir veri depolama sistemi oluşturulabilir. Bu tarihi Osmanlı evlerinin restorasyonu hakkında diğer ülkelerle bilgi paylaşımı ve işbirliği yapılabilir. Sanatçılar, mimarlar, sanat tarihi ile uğraşan insanlar restorasyon projeleri için birlikte çalışabilirler.

KAYNAKÇA

- ARCH, F. D (2001) Tradition Popular Architecture of Kosova (Çev: Avni SipaHiu), Kosovo.
- AYVERDİ E.H. (2000) Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan Yunanistan, Arnavutluk, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- AYVERDİ E.H. (1981) Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya Cilt III , Kitap 3, İstanbul,
- BEKTAŞ, C. (1996) Türk Evi, İstanbul.
- CERASİ, M. (2001) Osmanlı Kenti (Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi), İstanbul
- CANSEVER, T. (1996) "Osmanlı Şehri", İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, İstanbul-, c. II, s. 134.
- DOĞANAY, A. (2007) 'Osmanlı Mimarisinde Tezyinat' Anadolu'da İslam Kültür ve Medeniyet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 682 Sanat Eserleri : 7, Grup Matbaacılık, Ankara.
- EYİCE, S. (1992) "Gurbette Kalan Türk Eserleri", IX. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara,
- FAROQHİ,S. (1993) Osmanlı'da Kentler ve Kentliler (Çeviren: Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul
- İĞÇİLER,A. (2004) Prizren'de Yok Olan Osmanlı İzleri, Prizren,
- İBRAHİMGİL, MEHMET Z. VE KONUK, N. (2006) Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri, 1 ve 2. Cilt
- Kuban,D. (1995) Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul, s. 190–191. 568
- KUŞ, A. (2015) "Balkanlarda Osmanlı Mirası" İSMEK El Sanatları Dergisi, <http://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=957>
- Osman Gümüşçü, XIV. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi, Ankara–1997, s. 84.
- PİRENNE, H. (1994) Ortaçağ Kentleri, (Çev.: Şadan Karadeniz) İstanbul .
- TURAN, Ö. VE İBRAHİMGİL, M.Z. Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 97, Nurol Matbaacılık, Ankara, 2004. s.33.
- Tuncer B. Tanzimat da Şehir ve Belediye" 150. Yılında Tanzimat, Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Ankara-1992, s. 277-287. 534
- YENİŞEHİRLİOĞLU, F. Türkiye Dışındaki Osmanlı Mimari, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara, Temmuz 1989.
- VİRMİÇA, R. (1996) Camiler Kenti Prizren İstanbul, Bağcılar Belediyesi katkılarıyla, TDB Yayınları, Prizren.
- VİRMİÇA, R. (2002) Kosova'da Osmanlı saat Kuleleri ve Çeşmeleri, Medeniyet Dergisi, Kosova Türk Araştırmacılar Derneği, Sayı:5, Sayfa :7, Prizren
- VİRMİÇA, R.(1999) Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri, Ankara, c.I,
- YİĞİT, Y. (2009)Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Prizren, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi İzmir

Şaip Sipahi Konağı'nın bir kısımları (2011)

